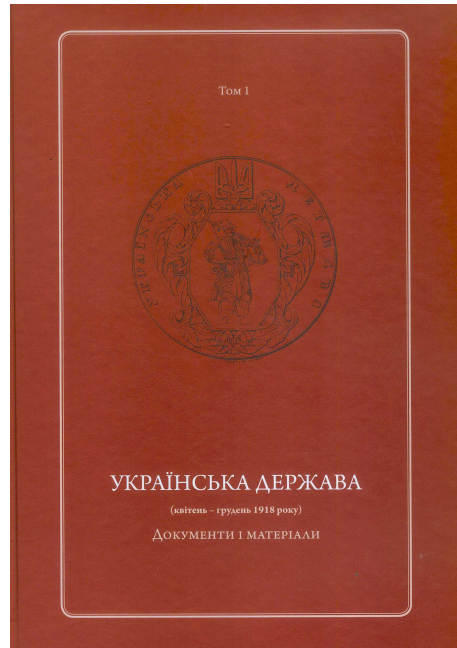

В. В. ТЕЛЬВАК*

ВАЖЛИВИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ПРОЕКТ З ІСТОРІЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Українська Держава (квітень–грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах. – Т.1. – XVIII + 790 с.; – Т.2. – XX + 412 с. / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. – К.: Темпора, 2015.

У серії “Джерела до вивчення історії Української революції” вийшов двотомний збірник документів та матеріалів з історії Гетьманату Павла Скоропадського 1918 р. Цей важливий і складний археографічний проект став результатом тривалої спільної праці колективу українських науковців і архівістів, очолюваного професором Р. Я. Пирогом.

Поява такої масштабної публікації історичних джерел революційної доби 1917–1921 рр. є непересічною подією в науковому і культурно-освітньому житті України. По-перше, йдеться про документи з історії функціонування

вищих органів влади й управління Української Держави, які комплексно ніколи не видавалися. По-друге, вони репрезентують не тільки Гетьманат П. Скоропадського, а й цілісний консервативно-ліберальний етап Української революції. По-третє, з виходом цього збірника завершена публікація документів інституціонального рівня національних державних утворень в Україні: Центральної Ради і Генерального секретаріату – Ради народних міністрів УНР (видані 1996 р.); Директорії і Ради міністрів УНР (видані 2006 р.); і нарешті – Української Держави (2015 р.). Із жалем доводиться констатувати, що часовий інтервал між ними – десятиліття. Як не можна не помітити й загальну низхідну тенденцію у царині оприлюднення історичних джерел. Потужні археографічні проекти останніми роками стали рідкістю.

* *Тельвак Віталій Васильович* – доктор історичних наук, професор Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка.

Весь комплекс опублікованих документів і матеріалів збірника (471 позиція) укладачі цілком умотивовано поділили на три розділи, що відповідають внутрішній структурі державно – управлінських інститутів Гетьманату. Перший – Рада Міністрів, яка в умовах відсутності вищого представницького органу була своєрідним симбіозом законодавчої і виконавчої влади. Другий – Мала Рада Міністрів як дорадча інстанція попереднього розгляду питань, насамперед фінансово-економічного характеру. Третя – державні акти Гетьмана П. Скоропадського, а також документи різних урядових структур.

Подані в першому томі журналі засідань уряду дають повне уявлення про вироблення та реалізацію державної політики у всіх найважливіших галузях життєдіяльності Гетьманату. Безперечно, серед них провідною була аграрна реформа, втіленням якої П. Скоропадський сподівався створити потужну соціально-політичну базу гетьманського правління. За документами простежується напружена законотворча діяльність профільного міністерства, спротив поміщиків продажу землі, причини незавершеності аграрних перетворень. Не менш детальною постає й боротьба за реалізацію продовольчої політики, спрямованої головним чином на виконання харчових і сировинних зобов'язань України перед Центральними державами. Урядові документи підтверджують ключову роль міністерства фінансів у створенні власної валюти, налагодженні податкової і митної служб, складання державного бюджету. Матеріали засідань Ради Міністрів висвітлюють одну з найуспішніших сфер діяльності – освітньо-культурну: відкриття українських навчальних закладів, Академії наук, мистецьких установ тощо. Загалом опубліковані журнали засідань усіх трьох кабінетів міністрів (1-й і 2-й – Ф. Лизогуба, 3-й – С. Гербеля) засвідчують надзвичайно напружену роботу вищих урядовців. Прикметно, що засідання розпочиналися о 9-й год. вечора і закінчувалися пізно уночі. І основним продуктом їх діяльності були ухвалені законопроекти, які набували чинності після затвердження главою держави.

Опубліковані документи дають змогу персоніфікувати роботу уряду. За доволі нетривалий відтинок функціонування Гетьманату (сім з половиною місяців) посади глав 15 міністерств обіймали понад тридцять осіб. В основному це були фахівці у певних галузях економіки, науки, управління, переважно етнічні українці, члени партії кадетів. Загалом такий уряд влаштував П. Скоропадський, оскільки відповідав його уявленням про політичну модель Гетьманату та першочергові завдання ліберальних соціально-економічних реформ. Журнали Ради Міністрів містять відомості про особисту участь кожного члена уряду в засіданнях, кількість внесених законопроектів, виступи під час обговорення питань порядку денного, офіційно внесені “осібні гадки”, тобто незгоду з рішенням тощо.

За цими матеріалами уважний дослідник простежить прояви партійно-політичних, ідеологічних позицій окремих міністрів, а також існування згуртованої кадетської більшості (М. Василенко, А. Ржепецький, С. Гербель, Ю. Вагнер та інші) і українофільської групи (Д. Дорошенко, Б. Бутенко, В. Любинський, О. Рогоза). Відображено у них і ставлення міністрів до численних законодавчих внесень штабквартири Гетьмана, котре можна кваліфікувати як латентний спротив, особливо щодо зростаючих фінансових запитів.

Уперше опубліковані документи є важливим джерелом для вивчення складних взаємин Гетьмана, Ради Міністрів з німецькими військовими і дипломатами. Вони засвідчують істотну залежність від “союзників”, кволі протести уряду проти їх відверто грабіжницької політики, намагання не загострювати відносини.

Важливо, що упорядники сконцентрували в одному розділі офіційні акти Гетьмана П. Скоропадського – грамоти, універсали, відручні листи, накази. Вони не тільки органічно доповнюють документи Ради Міністрів, але й дають можливість з’ясувати особливості перебігу їх ухвалення, вплив глави держави на кадрові рішення уряду, зміни в його складі, раптові відставки урядовців тощо.

Окремо слід сказати про високу інформативність такого елемента науково-довідкового апарату видання, як примітки. У них вміщено відомості майже про всіх осіб, які зафіксовані в протоколах засідань уряду. Заслуговує на добре слово й видавництво “Темпора” за ошатний дизайн книги. Поза сумнівом, вітчизняні і зарубіжні науковці, насамперед дослідники подій українських національно-визвольних змагань, мають всі підстави тішитися появою такого інформативного зібрання історичних джерел.

Водночас з професійного погляду джерелознавця слід висловити деякі зауваження, міркування та побажання. Впадає у вічі відсутність, властивої таким масштабним виданням, ґрунтовної історичної передмови. Адже видання розраховане не тільки на вузьке коло дослідників цієї проблеми, а тому читач мав би отримати певні відомості про історичний контекст створення цих документів, державні інститути та постаті, які їх продукували.

Загальновідомо про потужний селянський повстанський рух улітку 1918 р. проти гетьманської влади та окупаційних військ. В опублікованих документах заходи уряду, боротьба силових структур з його придушення відображені слабо. Це пояснюється втратою журналів секретних засідань Кабінету Міністрів. І все ж упорядники мали можливість компенсувати цю прогалину за рахунок залучення інших джерел. Відсутність ілюстративного матеріалу дещо збіднює сприйняття змісту документів, позбавляє читача візуальної персоніфікації учасників тих подій.

Насамкінець слід висловити цілком обґрунтовані сподівання, що оприлюднення великого масиву оригінальних, автентичних документів, їх введення у науковий обіг дасть новий імпульс поглибленому вивченню складної і суперечливої історії Української Держави 1918 р., її місця і ролі у здобутках і поразках революційної доби. Це також сприятиме остаточному знівелюванню застарілої історіографічної традиції контрверсійного зображення ретроспективної панорами останнього українського Гетьманату.